

Järkevän utopistin näkökulma koulutuspolitiikkaan

Hannu Simola: Koulutusihmeen paradoksit. Esseitä suomalaisesta koulutuspolitiikasta. Vastapaino 2015. 421 s. ISBN 978-951-768-498-9.

Eläköitymisestä on tullut nyky-yliopiston myllerryksissä uravaihe, jonka jälkeen tutkijoiden julkaisuaktiivisuus pikemminkin kasvaa kuin vähenee. Tähän joukkoon on liittynyt kasvatussosiologian emeritusprofessori Hannu Simola. Käsillä oleva teos on rinnakkainen Simolan tuoreelle englanninkieliselle antologialle *The Finnish Education Mystery: Historical and Sociological Essays on Schooling in Finland* (Routledge 2015) ja se tarjoaa läpileikkauksen hänen tähänastisesta tutkimustyöstään.

Kirja koostuu kahdestatoista aiemmin julkaistusta artikkelista, joita Simola on kevyesti päivittänyt ja muokannut. Artikkeleista vanhimmat analysoivat ennen kaikkea opettajuutta ja siihen liittyvää vallankäyttöä kansa- ja peruskoulussa, kun taas tuorempi osio kes-

kittyy koulutuspolitiikkaan ja sen osana erilaisiin koulutusreformeihin. Vaikka vauhtia otetaan 1800-luvulta Uno Cygnaeuksen ja J. V. Snellmanin kiistoista, ominta aluetta Simolalle ovat Suomessa 1990-luvun laman jälkeen tapahtuneet muutokset sekä kansallisen ja ylikansallisen tason monimutkainen vuorovaikutus näissä prosesseissa.

Simola määrittelee itsensä heti kirjan alussa suomalaisen koulutuksen toisinajattelijaksi. Määritelmä on osuva kahdellakin tapaa. Ensinnäkin Simola kyseenalaistaa erilaisia kasvatustutkimuksessa annettuina otettuja itsestäänselvyksiä sekä erottelevia ja hierarkisoivia järjestelmiä, joiden myötä monista tutkijoiden ratkaisuista ja valinnoista tulee ”luonnollisia” ja siten vaikeasti tunnistettavia. Tässä tehtävässä hän käyttää apunaan etenkin ranskalaisfilosofi Michel Foucault’n diskursiivista valtateoriaa ja ranskalaissosiologi Pierre Bourdieun sosioanalyysiä.

Toisekseen Simola kritisoi valtavirran kasvatustiedettä, jota hänen mukaansa hallitsee ”didaktinen sulkeuma”. Tällä hän tarkoittaa universalistista opetusoppia, jonka kohteena on yksittäinen opettaja tai oppilas eikä niinkään koulu sosiaalisena järjestelmänä kehystekijöineen. Simolan mielestä kasvatustiede tulisi ymmärtää sekä ihmis- että yhteiskuntatieteeksi. Jälkimmäisestä näkökulmasta kehityspsykologian ja kasvatustieteen rinnalle nousevat koulujärjestelmän yleiset yhteiskunnalliset reunaehdot sekä kamppailu hallitsevien ja hallittujen välillä. Samalla Simola korostaa historiallisten tekijöiden merkitystä tavalla, joka tekee hänen teoksestaan antoisan myös lähihistorian harrastajille.

Simolan yhtäaikaaisesti kasvatustutkimuksellinen, yhteiskuntatieteellinen ja historiatietoinen orientaatio tuottaa tulokseksi lukuisia oivaltavia ja osin provosoiiviaakin tutkimushavaintoja ja tulkintoja. Esimerkiksi kansansivistyksen emansipatorisen edistyskertomuksen vastavoimaksi nousee rahvaan alistamisen ja kurinalaistamisen synkkä historia. Erinomaisuuden eetosta hehkuttavaa koulutusvisionärisiä puolestaan suitsitaan arkirealistisilla huomioilla siitä, mikä massakoulutusjärjestelmän puitteissa on mahdollista tai suotavaa. Koulupoliittisessa vaihtoehdossaan Simola esittää psyykoanalyttikko D. W. Winnicottia mukaillen, että päämääräksi olisi erinomaisuuden sijasta asetettava ”riittävän hyvä koulu”. Myös yliopistoissa tällaista painopisteen muutosta voisi pitää tervetulleena.

Simolan lempiaihe kirjassa on Suomen PISA-menestys OECD:n kansainvälisissä oppimisvertailuissa. Siihen liittyen hän esittelee useaan kertaan myös teoreettisen työkalupakkinsa lempikäsitteen ”kontingenssi”. Käsite

viittaa historiallisissa kehityskuluissa vaikuttavaan satumaan ja tarkoittamattomaan yhteenkääymiseen sekä vapauteen ja pelitilaan, joka toimijoille tällaisissa tilanteissa saattaa yllättäen aueta.

Simolan mukaan Suomen PISA-menestys on olenaisesti kontingentti ilmiö, jota kukaan ei osannut ennakoita. Sen taustalla hän näkee 1980-luvulla alkaneen julkisen vallan norminpurku- ja hajauttamisprosessin, jonka tuloksena peruskouluista purettiin lähes kokonaan perinteinen normiohjauksen kontrolliverkko. Kun kunnille kuitenkin samalla annettiin 1990-luvun alun laman vuoksi huomattavasti aiempaa enemmän itsemääräämisoikeutta, uusi koulujen laadunvarmistus- ja arviointijärjestelmä toteutui vain osin ja hajanaisesti. Simolan tärkeä tutkimustulos on, että budjettileikkauksia vauhdittamaan tehty kuntauudistus tuotti näin tahattomana tuloksena opettajien ammatillisen aseman vahvistumisen ja sen myötä parempia oppimistuloksia. Epäedulliseksi vertailukohdaksi kirjassa tarjoutuu yliopistolaitos, jossa uudet kontrollin ja arvioinnin menetelmät on viety läpi häkellyttävällä vääjäämättömyydellä ja vaihtoehdottomuudella.

Simolan yli 400-sivuisessa kirjassa jokainen luku toimii itsenäisenä artikkelina, mikä mahdollistaa valikoidun lukemisen omien mielenkiinnon kohteiden mukaan. Rakenne tuo kuitenkin kirjaan myös jossain määrin uuvuttavaa toistoa. Tietyt teemat ja tulkinnat marssitetaan lukijan eteen yhä uudelleen ilman, että esimerkiksi kontingenssin käsite syvenisi uusilla merkityskerrostumilla. Historioitsijana jäin myös kaipaamaan laajemman yleispoliittisen kontekstin huomioimista osana koulutuksen kentällä käytyjen valtakamppailujen analyysiä.

Samalla historiantutkijoilla on opittavaa Simolan tavasta yhdistää toisiinsa tiedonsosiologista teoriaa ja empiiristä koulutustutkimusta. Vertailevan ja yllirajaisen tutkimuksen näkökulmasta erittäin antoisa on myös kirjan päätösluku. Siinä Simola hahmottelee mahdollisen sosiologiaksi nimittämäänsä tutkimussuuntaa. Sen ytimessä on bourdieulainen ”järkevä utopismi”: vapautuminen väärästä uskosta illusoriin vapauksiin, mutta toisaalta kyky tarttua kontingenssin avaamaan pelitilaan ja käyttää hyväksi vapauden rajoja.

MARJA JALAVA, DOSENTTI, FT
HELSINGIN YLIOPISTO
TURUN YLIOPISTO